

РОМАН ЛЕСИК – КОМПОЗИТОР, ДИРИГЕНТ І ПЕДАГОГ

Великим надбанням нашої культури є ті різновиди музичного мистецтва, що зародилися в роки Першої світової війни. У цей час формується “стрілецька пісня – явище своєрідне, неповторне, тісно пов’язане з епохою, тогочасними обставинами і середовищем. Вона, подібно як народна пісня, у великій мірі, витвір збірний, колективний. Народна пісня є твором колективу в тому розумінні, що процес її шліфування й узагальнення здійснюється протягом тривалого часу, коли вона переходить з місцевості в місцевість, з генерації в генерацію” [2, с. 17]. Вона стала співаною історією українського народу. Творили стрілецьку пісню композитори-патріоти: М.Гайворонський, Р.Купчинський, Л.Лепкий, Я.Барнич, А.Баландюк, Л.Гринішак. Їх сучасником та бойовим побратимом був Роман Лесик – старшина Українських Січових Стрільців та Української Галицької Армії, заступник капельмейстра стрілецького оркестру Коша УСС, довголітній учитель часів польської окупації, колишній директор переселеного табору у Любеку, етнограф, композитор, диригент духових оркестрів на Стрийщині та в Америці.

У літературі з історії української музики ми зустрічаємо лише поодинокі згадки про цього культурно-громадського діяча, а саме: у монографіях В.Витвицького “Михайло Гайворонський: Життя і творчість” [2], Л.Філоненка “Ярослав Барнич” [6] в історико-мемуарному збірнику “Стрийщина” [5] та в статті В.Витвицького “Інструментальна музика Михайла Гайворонського” [1].

Мета нашої статті – вперше в музикознавчій літературі висвітлити життєвий шлях Романа Лесика. Дослідження опирається на спогади дочки мистця п.Ірини Подубинської [4] та його власні мемуари, котрі нещодавно були видрукувані у “Краєзнавчому віснику” [3]. Прикро, але твори Романа Лесика майже не відомі в Україні. Вони знаходяться в архіві-музеї в Клівленді і чекають свого повернення до рідного краю.

Життя Романа Лесика – це терниста дорога стрільця-добровольця серпня 1914 року. Народився він 6 січня 1896 року в с. Малковичах (біля Перемишля). У Перемишлі навчався в гімназії. Саме тут знайшов музикант-початківець благодатний ґрунт для розвитку свого таланту. В ті часи й пізніше це місто славалося високим рівнем розвитку української культури. В українській гімназії музичні заняття проводились під керівництвом кращих музикантів з оркестру 10-го австрійського полку піхоти. Капельмейстром цього колективу та вчителем Романа Лесика був чех Червенка. В гімназійні роки Роман із задоволенням відвідував проби військового оркестру, де успішно опанував основи гармонії та інструментування. Так юнацьке замилювання переросло у велику любов до музики, стало справою всього життя. Шістнад-

цятилітнім хлопцем Роман Лесик вже диригував гімназійним оркестром. І надалі музика стала його вірним супутником упродовж усіх років життя.

Закінчення гімназії Романом Лесиком збігається з вибухом Першої світової війни. 1914 рік залишився в його пам'яті на все життя. Переповнений юнацьким запалом, Роман зголошується добровольцем до новоствореного українського війська.

Зі Стрийського вокзалу в перші дні вересня 1914 року в складі Легіону УСС відправився воювати стрілець Роман Лесик.

Після короткого вишколу на Закарпатті 28 вересня він був направлений із сотнею Івана Коссака на російський фронт. Під Добрівлянами, що на Стрийщині, отримав перше бойове хрещення. Тоді, 24 жовтня 1914 року, із стежі Андрія Домарадського мало хто врятувався від куль. Серед них – Роман Лесик. Далі були бої на Ключі і Маківці, під Лисовичами.

У серпні 1915 року при Коші УСС був організований духовий оркестр, котрим керував Михайло Гайворонський, який згодом став відомим українським композитором, творцем стрілецької пісні. Новостворений колектив вимагав великої праці: комплектування складу оркестрантів, підбір інструментів та нотного матеріалу, проведення репетицій. Р.Лесика призначають заступником капелмейстра духового оркестру. Ось як про нього пише В.Витвицький у монографії “Михайло Гайворонський: Життя і творчість”: “Заступником капелмейстра у заняттях з оркестром був Роман Лесик, доволі всебічний музикант, який грав на усіх інструментах духової групи й на віолончелі. Йому доручалося у першу чергу дбати про вишкіл оркестру” [2, с.20]. З того часу музика тісно вплітається у військовий побут молодого мистця. А найбільше Роману щастить на вчителя в особі М.Гайворонського, з яким він вчить грати стрільців на різних інструментах, готує репертуар для духового оркестру. У польових умовах Лесик студіює основи гармонії. Тоді ж з'являються його перші інструментальні композиції. В березні 1916 року колектив з великим успіхом виступив на Шевченківському концерті у Станіславові, а потім відбулися концерти в Стрию, Львові, Перемишлі.

Тоді ж при оркестрі формується струнний квартет, “в якому брали участь Михайло Гайворонський, Ярослав Барнич, Антін Баландюк і Роман Лесик” [2, с.21]. У вже згаданій праці В.Витвицького цей ансамбль зафіксований на світліні, де Р.Лесик грає на віолончелі [2, с.122]. Про заснування військового струнного квартету згадує Л.Філоненко у науково-популярному нарисі “Ярослав Барнич” [6, с.18] та В.Витвицький у статті “Інструментальна музика Михайла Гайворонського” [1, с.169].

На дорогах війни народжувалася стрілецька пісня. Кращі уми, талановита молодь в окопах під кулями римувала рядки, складала мелодії. У спогадах доньки мистця п.Ірини Подубинської [4] описаний факт причетності її

батька до створення однієї з популярних стрілецьких пісень. Одного разу ввечері, під час перерви між боями, Роман разом із своїми побратимами М. Пристаєм та Л. Лепким сиділи на пагорбі біля села, в якому квартирували. Вони милувалися прекрасним краєвидом, про щось мріяли, наспівували. Лепкий почав нову мелодію, Пристай римував слова, а Лесик вибивав прутом по військовій менашці ритм. Ще раз, ще і ще – і народилася пісня “Гей, видно село, широке село при долині”. Стемніло, товариші спускалися з гори в село і співали нову пісню. Чи думали вони тоді, що вона буде жити і до сьогодні?

У такій творчій та колективній атмосфері зароджувалися неповторні стрілецькі пісні. В. Витвицький відзначав, що її “авторами були М. Гайворонський, Р. Купчинський, Л. Лепкий, А. Баландюк, Л. Гринішак, Р. Лесик, хористи й оркестранти, виконавці, критики і слухачі. Всі вони створювали одне ціле” [2, с. 72]. Стрілецькі пісні, з одного боку, були новим вкладом у пісенну скарбницю нашого народу, а з іншого, – створювали свіже джерело, з якого черпали творчу насагу українські композитори.

На воєнних перехрестях звела доля молодого диригента з Митрополитом Андреем Шептицьким. Про цю подію Р. Лесик залишив свої спогади. Восени 1917 року Митрополит Андрей повертався із царської неволі. “Однієї суботи, – згадує Р. Лесик, – дістав я від команди Вишколу наказ: “Оркестра і почесна сотня мають поїхати до Львова на привітання Митрополита Андрея Шептицького” [3, с. 25]. Після зустрічі у Львові стрільці приймали Митрополита на вишколі біля Розвадова, де він ходив на вправи до стрільців, цікавився їх життям. Ось ще один момент із спогадів Р. Лесика про побут Митрополита на маневрах: “Кожного разу, коли кулі зі скорострілів починали свистіти, кожний із нас здригався. То було інстинктивно. А Митрополит наче не чув того свисту” [3, с. 26]. У ці дні Р. Лесик разом із своїм оркестром супроводжував Митрополита А. Шептицького до Стрия на похорон видатного політичного і громадського діяча д-ра Євгена Олесницького. Після похорону А. Шептицький прощався особисто з кожним оркестрантом. “Кожному подав руку. Ми були одушевлені його ласкавістю, його виrozumілістю для нас”, – згадує Роман Лесик у своїх “Спогадах...” [3, с. 26].

На якийсь час затихли бойові дії, і Січові Стрільці, не знімаючи стрілецьких одностроїв, продовжували навчання. 1917 року Роман Лесик студіює на правничому факультеті Львівського університету, а згодом у таємному українському університеті. Але навчання перервали листопадові події 1918 року, які знову покликали до зброї.

У ранзі підхорунжого УСС Роман Лесик 1918 року переходить до Української Галицької Армії, до інтендантського відділу другої Коломийської бригади під командою сотника Осипа Навроцького. У цьому відділі Р. Лесик служить як четар УГА, а пізніше як поручник армії УНР. З О. Навроцьким він пройшов до кінця всю війну.

Закарбувався в пам'яті Р.Лесика похід на Україну. Через 45 років після тих подій ним буде написано спогади про похід українських військ на Київ. Цікавими в цих спогадах розповіді про бої під Жмеринкою, Білою Церквою, перехід Збруча, взяття Києва і втрата його. Рукопис цей зберігається сьогодні в українському музеї у Клівленді.

Назавжди залишився з ним спогад про чотирикутник смерті, коли під час походу на Україну стрільці потрапили в оточення. Гинули тисячами від ран, куль, тифу та дизентерії. Р.Лесик був у той час комендантом залізничного транспорту, званого “харчовим складом” другої Коломийської бригади, що потім дістав сумну назву “поїзд мерців”. У цьому ешелоні знаходилося 600 трупів стрільців УГА, які померли від плямистого тифу.

Не обминув тиф і Романа. Донька Ірина записала зі слів батька розповідь про дні хвороби. У великій кімнаті в школі, на долівці, застеленій соломою, лежало дванадцять, хворих на тиф, хлопців. У той час хтось приніс їм горщик узвару із сушених сливок. Хворі жадібно пили той узвар. А Романові вже не залишилось. З тим він і заснув, а коли пробудився – зрозумів, що багатьох його товаришів вже мертвими виносили санітари.

У той найскрутніший час визвольних змагань чотар Р.Лесик вирушає з групою Юліана Шепаровича в Перший Зимовий похід під командою генерала Павленка. Воював Р.Лесик і в Армії УНР як поручник Херсонської дивізії під командуванням отамана Долуди.

Серед воєнної круговерті зустрівся Роман зі своєю майбутньою дружиною Ольгою Луців. Молода вчителька з Жидачівщини з перших днів війни добровільно вступила до лав Січового Стрілецтва. Знайомство Ольги і Романа тривало недовго, бо воєнні дії гнали стрільців за Збруч, і зв'язок між ними обірвався. А зустрітися їм допоміг отець Йосип Сліпий, майбутній кардинал. Це він передав Роману листа від Ольги. Вже після війни Роман і Ольга взяли шлюб. Ось як про цю подію згадує їх донька Ірина: “Вже пізніше, після боїв у Карпатах, у гуцульській церкві Микуличина біля Яремча за участю кількох товаришів-стрільців та гуртка гуцулів вінчалася стрілецька пара – Роман і Ольга. На їх обручках було викарбовано “1920 рік” [4].

Та залишилися позаду воєнні незгоди. Настав час для сім'ї, для праці над собою. Після війни, 1922 року, колишній січовик береться за вивчення теоретичних предметів у Музичному Інституті ім. М.Лисенка у Львові, одночасно грає в оркестрі театру Йосипа Стадника. Далі навчається на вищих учительських педагогічних курсах.

З 1929 року Роман Лесик починає вчителювати на Стрийщині та Жидачівщині. Відома доля українських учителів за польської окупації: проблеми з пошуками роботи, матеріальні нестатки, подвижницька праця на просві-

тянській ниві, часті переїзди з села в село. Ольга та Роман Лесики вчителювали у Великих Дідушичах, Угерську на Стрийщині [5, с.426]. Якийсь час Р.Лесик працював шкільним інспектором. У Стрию його багато хто пам'ятає як директора Першої хлоп'ячої народної школи. Учителює також у Володимирці та Антонівці на Жидачівщині [5, с.496]. І всюди, де він працював, Р.Лесик організовує духові оркестри.

Серед численних випробовувань, що випали на долю українського народу, стала розлука з рідною землею під час більшовицької окупації. Звістка про переслідування української інтелігенції новою владою у 1944 році гнала на чужину у безвість тисячі наших земляків.

12 серпня 1944 року став останнім днем перебування Романа Лесика на рідній землі, яку так широко любив, заради якої стільки страждав у молоді роки. Родина Лесиків опинилася в англійській зоні Німеччини, їх пристанищем став табір “Орел” у Мюнстері. По дорозі до табору, під Віднем, німці забрали на примусові роботи доньку Ірину. Лесики думали, що назавжди втратили її. Але доля повернула її назад до Стрия. Біль розлуки з рідною землею подвоївся. Ольга та Роман Лесики не мали жодної звістки про доньку. Щастя, що два сини – Ігор та Левко – були з ними. Лише через дванадцять років вони дізналися, що донька Ірина жива і здорова.

У переселенських таборах не заспокоювалася стрілецька натура Романа Лесика. В 1947 році в Мюнстері Р.Лесик створив духовий оркестр із десяти осіб. Грали українські та стрілецькі пісні, згадували рідну землю, домівки, близьких людей. Тут же починають діяти українські школи, де Р.Лесик учителював. Хотів дати дітям якнайбільше, щоб пам'ятали про свій рідний край, який змушені були залишити.

З 1949 року Лесики покинули Німеччину і помандрували далі – у Сполучені Штати Америки. З того часу вони живуть у Клівленді. Тут Романа Лесика пам'ятають всі українці. З 1950 року він береться за організацію 15-особового оркестру. До участі охоче погодились обдаровані українці-емігранти. Але диригент на цьому не зупиняється. Через чотири роки засновує великий оркестр у кількості 30 осіб при молодіжному товаристві СУМ (Спілка Української Молоді). Оркестр назвали “Трембітою”.

Оркестром “Трембіта” Роман Лесик диригував 10 років з перервами аж до 1975 року, постійно дбаючи, щоб його колектив виконував тільки українську музику.

На чужині Роман Лесик постійно відчував брак опрацьованих партитур та репертуару для українського оркестру. Тому диригент сам береться за аранжування, гармонізацію українських пісень, розписує ноти для всіх інструментів. Відомо, що у Клівленді він опрацював 80 таких композицій. Починаючи від 1951 року, Лесиком скомпоновано і гармонізовано чотири в'язанки

старих вояцьких, закарпатських, козацьких пісень. Ним створено музичні картини “Легіон УСС”, “Вечір в Україні”, “Весна в Україні”, а також 4 секстети для кларнетів і саксофонів (“Пісня без слів”, “Баркарола”, “Українська соната”, “Лемківщина”).

Особливий інтерес у мистецьких колах нашого краю викликає музична картина “Легіон УСС” для духового оркестру. Це на даний час єдиний твір, котрий дирекція музею-архіву Клівленду переслала для доньки композитора на Україну. Тут мистець талановито використовує цитатний метод тематичного розвитку, який базується на мелодіях українських пісень: стрілецьких (“Не пора, не пора, не пора” – слова І. Франка, музика Д. Січинського; “Гей там на горі Січ іде” – слова Кл. Обуха, музика народна; “Ой у лузі червона калина” – слова С. Чарнецького, музика народна; “Не сміє бути в нас страху” – слова і музика Р. Купчинського), жартівливих (“Ой лопнув обруч”), історичних (“Гей не дивуйте, добрії люди”). Оригінальними у творі є розділи, де звучить авторська музика, яка підсилює психологічно-емоційний зміст композиції, а часом – є зв’язкою між різними за характером епізодами. Їй властивий національний колорит, який майстерно переданий імітуванням гри на народних інструментах, а також введенням мелодичних інтонацій, що властиві українському мелосу. Тут переважає акордова фактура, насичена багатством пунктирних маршових ритмів. Твір написаний у наскрізній формі, де кульмінація припадає на закінчення композиції, коли величаво звучить історична пісня часів Б. Хмельницького “Гей не дивуйте, добрії люди”. Ця глибоко патріотична композиція Р. Лесика передає оптимістичне світовідчуття впевненості народу в неминучості перемоги над ворогом.

Роман Лесик скомпонував 12 маршів, серед яких марш “Поклін Шевченкові”, який прозвучав на відкритті пам’ятника Шевченку у Вашингтоні 27 червня 1964 року. Його твори виконувались в Пітсбурзі на святі “Українські дні” 1961 року. Деякі американські оркестри включають композиції Р. Лесика у свій репертуар.

Перебування на чужині відзначалося великою плідною роботою для розвитку української культури. Впродовж восьми років Роман Лесик з великою охотою допомагав Українському музею-архіву в Клівленді. Сьогодні тут зберігаються оригінали нот і спомини мистця.

Багато праці професор Р. Лесик вклав у роботу комітету по обороні обрядів і традицій, викладав у школі українознавства. Від 1973 року він стає головою станиці Братства УСС.

Поруч із ним завжди була дружина Ольга, яка через усе життя з гідністю пронесла дух українського народного вчителства. Любов до свого краю не покидала цих невтомних людей ні на хвилину. Організація українських товариств, участь в роботі молодіжних народознавчих гуртків, заходи щодо

захисту рідної мови та розвитку національної музики – все те допомагало їм втишити тугу за Батьківщиною.

Роман Лесик помер 8 квітня 1990 року та похований на українському кладовищі у Пармі (Огайо, США). Все життя мистця було присвячене служінню рідному народові. Залишивши нам свої спогади, композитор-патріот звертається в них до майбутніх поколінь: “Сьогодні мандруємо по цвинтарі наших гірких споминів. Може хто скаже, пощо згадувати те, що минуло і не вернеться. А бажання згадувати минувшину народу – це діяння духа народу... Той дух народу створив нам Шевченка, збудив народ до боротьби саме тоді, коли та боротьба видавалась безглуздою. І сьогодні, якби навіть не було до кого говорити, треба говорити, щоб дух народу не загинув” [3, с.27].

Пропонована робота – перша спроба узагальнити біографічний матеріал про життя композитора, диригента та педагога Романа Лесика. Ця стаття є початком для подальшої пошуково-дослідницької праці. Щоб ґрунтовно вивчити творчість композитора, потрібно повернути нотні рукописи мистця до рідного краю та здійснити їх музикознавчий аналіз. Ім’я Романа Лесика по праву заслуговує на те, щоб його життєвий та творчий шлях глибше знали музичні кола та широка громадськість України.

1. Витвицький В. Інструментальна музика Михайла Гайворонського // Василь Витвицький. Музикознавчі праці. Публіцистика / Упорядник Любомир Лехник, ред. Юрій Ясіновський. – Львів, 2003. – С.169.
2. Витвицький В. Михайло Гайворонський: Життя і творчість. – Львів, 2001. – С.21, 72, 122.
3. Лесик Р. Далекойдуча стежа // Красназничий вісник. – Стрий: Щедрик. – 2002. – Вип.1. – С. 24-28.
4. Подубинська І. Спогади. – Рукопис, 1991.
5. Стрийщина: Історико-мемуарний збірник: У 3-х т. – Т. 2. – Нью-Йорк, 1993. – С.34, 169, 378, 426, 454, 496.
6. Філоненко Л. Ярослав Барнич. – Дрогобич: Відродження, 1999. – С.18, 20.

The lifeway of the composer, conductor and teacher Roman Lesyk (1896-1990), who worked during the period of the First world war and Polish-bolshevist enslavement, fascist occupation and years of emigration to America is described in the article. First the list of works of composer is given in literature which deals with musicology, which is kept in museum-archives in Cleveland (The USA) and which are the achievement of the Ukrainian nation.